

TARIXI MUHAMMADIY ASARI HAQIDA

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23570970>

Nizomiy nomidagi O'zMPU Tarix fakulteti
 "Tarix" ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi
G'ulomova Zahro Davlatjon qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada islom tarixiga oid muhim asarlardan biri bo'lgan "Tarixi Muhammadiy" asarining mazmun-mohiyati, yaratilish tarixi, manbaviy ahamiyati hamda unda Muhammad (s.a.v.)ning hayoti va faoliyatining yoritilishi tahlil etiladi. Asarda Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning tavalludlari, nasl-nasablari, payg'ambarlik faoliyati, Makka va Madina davridagi hayotlari, islom dinining shakllanishi va tarqalishi bilan bog'liq tarixiy voqealar izchil bayon qilinganligi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, asarning diniy-ma'rifiy va tarixiy ahamiyati, o'zbek kitobxonligi va xalqimizning islomiy-tarixiy bilimlarini shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Tarixi Muhammadiy" nafaqat diniy-ma'rifiy asar, balki o'z davrining tarixiy tasavvurlarini aks ettiruvchi muhim yozma manba sifatida ham alohida ahamiyatga ega. Maqolada asarning yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, tarixiy xotirani mustahkamlash va milliy-diniy merosni o'rganishdagi ahamiyati ham tahlil qilinadi.

Kalit So'zlar: "Tarixi Muhammadiy", Muhammad (s.a.v.), siyrat, islom tarixi, diniy-ma'rifiy meros, tarixiy manba, ma'naviyat, axloq, Makka, Madina.

Abstract: This article analyzes the content, history of creation, and significance as a source of "Tarixi Muhammadiy" - a major work on Islamic history - as well as its portrayal of the life and mission of the Prophet Muhammad (peace be upon him). The study examines how the work systematically narrates the Prophet's birth, lineage, prophetic mission, his life in Mecca and Medina, and the historical events surrounding the formation and spread of Islam. Furthermore, it highlights the work's religious-educational and historical importance, as well as its role in shaping the knowledge of Uzbek readers and the public regarding Islamic history. "Tarixi Muhammadiy" holds special significance not only as a religious-educational text but also as a vital written source reflecting the historical perspectives of its era. The article also analyzes the work's importance in the spiritual and moral upbringing of the younger generation, the strengthening of historical memory, and the study of national and religious heritage.

Keywords: "Tarixi Muhammadiy", Muhammad (peace be upon him), "sirah" (biography of the Prophet), Islamic history, religious-educational heritage, historical source, spirituality, morality, Mecca, Medina.

Аннотация: В статье анализируются содержание, история создания и источниковедческая ценность труда «Тарихи Мухаммади» — важного сочинения по истории ислама, — а также то, как в нем освещаются жизнь и миссия пророка Мухаммада (мир ему). Исследование рассматривает, как в данном труде последовательно излагаются сведения о рождении и родословной Пророка, его пророческой миссии, жизни в Мекке и Медине, а также об исторических событиях, связанных со становлением и распространением ислама. Кроме того, подчеркивается религиозно-просветительское и историческое значение этого произведения, а также его роль в формировании представлений узбекских читателей и общественности об истории ислама. «Тарихи Мухаммади» имеет особое значение не только как религиозно-просветительский текст, но и как важный письменный источник, отражающий исторические взгляды своей эпохи. В статье также анализируется роль этого труда в духовно-нравственном воспитании подрастающего поколения, укреплении исторической памяти и изучении национального и религиозного наследия.

Ключевые слова: «Тарихи Мухаммади», Мухаммад (мир ему), ''сира'' (жизнеописание Пророка), история ислама, религиозно-просветительское наследие, исторический источник, духовность, нравственность, Мекка, Медина.

Islom sivilizatsiyasi tarixida Payg'ambarimiz Muhammad alayhissalomning hayoti, axloqi hamda ijtimoiy-siyosiy faoliyatlarini o'rganuvchi sirat ilmi alohida o'rin tutadi. Movarounnahr va butun Turkiston zaminida asrlar davomida mumtoz sharq tillarida (arab va fors tillarida) siratga oid sermazmun asarlar yaratilgan. Biroq XX asrning murakkab va tahlikali ijtimoiy-siyosiy sharoitida o'zbek tilida (ochiq turkiy tilda) yozilib, keng kitobxonlar ommasiga yetkazilgan eng shoh va salmoqli asarlardan biri – Alixonto'ra Sog'unining "Tarixi Muhammadiy" (yoki "Tarixiy Muhammadiy") kitobidir. Asarning teran mazmuni va ilmiy salmog'ini tushunish uchun muallifning hayot yo'li va dunyoqarashini o'rganish zarur. Alixonto'ra Shokirxonto'ra o'g'li

(1885–1976) – buyuk ilohiyotchi olim, adib, shoir, mohir tabib hamda yirik davlat arbobidir. U Turkistonning qadimiy Bolasog'un (hozirgi To'qmoq) shahrida tavallud topgan bo'lib, o'z taxallusi ("Sog'uniy")ni ham shu shahar nomi bilan bog'laydi. U kishi Madinai - Munavvarada va Buxorodagi mashhur Mir Arab madrasasida chuqur diniy va dunyoviy ilmlarni egallagan. Tafsir, hadis, fiqh, tarix va arab-fors adabiyotini mukammal egallash bilan birga, harbiy strategiya hamda tabobat sohalarida ham yuksak salohiyatga ega bo'lgan.

Alixonto'ra Sog'uniy 1944-yilda e'lon qilingan Sharqiy Turkiston Jumhuriyatining birinchi Prezidenti va Milliy armiyaning Oliy Bosh qo'mondoni – marshali bo'lib xizmat qilgan. "Tarixi Muhammadiy" asari sovet davrida –

ateistik targ'ibot va tazyiqlar kuchaygan, milliy-diniy qadriyatlar surib chiqarilgan bir pallada, xalqning ruhiy ildizlarini saqlab qolish va keyingi avlodga to'g'ri ma'lumotlarni yetkazish maqsadida yozilgan. Islomdan oldingi Arabiston va Jaholiyat davri. Payg'ambarimiz alayhissalomning tug'ilishlari va yoshliklari. Meb'as (Vahiy kelishi) va Makka davri da'vati. Hijrat va Madinada Islom davlatining barpo etilishi. G'azotlar (Badr, Uhud, Xandaq, Xaybar, Makka fathi). Vidolashuv hajji, Vafotlari va Shamoil (Axloq va surat). Asosiy bo'limlarining mazmuniy qamrovi: Jahiliyat davri va nasabnoma: Arabiston yarim orolining Islomdan oldingi ijtimoiy-axloqiy va ma'naviy inqirozi, Ismoil alayhissalomdan tarqalgan toza nasab zanjiri va Makka muhiti. Bolalik va pokiza yoshlik: Hazrat Omina va Abdulloh voqealari, Halima sa'diya tarbiyasi, tijorat safarlari hamda "Al-Amin" (Ishonchli inson) maqomini olishlari. Vahiyning boshlanishi va Makka tazyiqlari: Hira g'oridagi birinchi vahiy, oshkora da'vat, Mushriqlarning zulmi, Habashistonga hijrat hamda "G'am yili" (Xadicha va Abu Tolib vafoti). Hijrat voqeasi – Yangi davr bosqichi: Madinaga hijratning sabab va natijalari, Ansor va Muhojirlar birodarligi, Madina shartnomasi va davlatchilik poydevori. Harbiy yurishlar va G'azotlar: Badr, Uhud, Xandaq, Xaybar janglari, Hudaybiya sulhi hamda Makka fathi. Muallif janglar bayonida strategiya, intizom hamda qo'shin boshqaruvini ilmiy nuqtai nazardan tahlil qiladi.

Insoniy fazilatlar va axloq (Shamoil): Payg'ambarimizning kiyinishlari, taomlanishlari, oiladagi muomalalari, bolalarga, ayollarga va hatto hayvonlarga bo'lgan mehri.

Vidolashuv xutbasi va vafotlari: Inson huquqlarining birinchi deklaratsiyasi hisoblangan Vidolashuv xutbasi mazmuni va ummatga qoldirilgan meros. Alixonto'ra Sog'uniyning ushbu asari boshqa sirat kitoblaridan quyidagi muhim omillar bilan ajralib turadi:

1. Tahliliy-hikmatli yondashuv. Muallif voqealarni shunchaki xronologik bayon etib o'tmaydi. Har bir bo'lim va voqea yakunida "Bu voqeadan olinadigan saboqlar" sarlavhasi ostida teran mantiqiy va hayotiy xulosalarni ilgari suradi. Masalan, Uhud jangidagi vaqtincha mag'lubiyatni intizom va rahbariyat buyrug'iga itoat etmaslikning oqibati sifatida tahlil qiladi. 2. Badiiy-lisoniy jozoba (Nazm va nasr uyg'unligi).

Asar tili o'ta shirali va ta'sirchan. Nasriy matn davomida muallif tomonidan bitilgan purhikmat g'azallar, ruboiylar va baytlar keltiriladi. Bu kitobxonning nafaqat aqliy, balki hissiy va ma'naviy olamiga ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. 3. Vatanparvarlik va mardlik g'oyasi. Sog'uniy harbiy va siyosiy arbob bo'lgani sababli, asarda din va e'tiqod yo'lidagi fidoiylilik bilan birga vatanparvarlik, el-yurt ozodligi hamda adolat uchun kurashish g'oyalarini ilgari suradi. Sahobalar obrazi faqat ibodat qiluvchi zohidlar emas, balki o'z yurtini va qadr-qimmatini himoya qila oladigan jasur shaxslar sifatida g'aydalantiriladi. Xulosa

qilib aytganda, Alixonto‘ra Sog‘uniyning "Tarixi Muhammadiy" asari – o‘zbek tilida yaratilgan siratshunoslik manbalarining gultoji va yetuk namunasi hisoblanadi. Asarda Payg‘ambarimiz alayhissalomning hayoti har taraflama – diniy, ijtimoiy, harbiy, axloqiy va insoniy nuqtai nazardan atroflicha yoritib berilgan.

Bugungi kunda ham ushbu asar yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularga to‘g‘ri va sof islomiy ma‘rifatni yetkazish ila ma‘naviy-ma‘rifiy sohada o‘zining beqiyos va yo‘qolmas qiymatini saqlab kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sog‘uniy, Alixonto‘ra. Tarixi Muhammadiy. – Toshkent: "Munir" nashriyoti, 2021. – 720 b.
2. Sog‘uniy, Alixonto‘ra. Turkiston qayg‘usi. – Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2021. – 496 b.
3. Xo‘jamberdiyev, Yoqubjon. Alixonto‘ra Sog‘uniy. – Toshkent: "Azon kitoblari" nashriyoti, 2021. – 628 b.
4. Muborakfury, Safiyurrahmon. Ar-Rahiq al-Makhtum (Muhrlangan Rahiq). – Toshkent: "Hilol-Nashr", 2018. – 540 b.
5. Ibn Hishom, Abu Muhammad Abdulmalik. As-Sira an-Nabaviyya. – Qohira: Dar al-Hadis nashriyoti, 2006.